

Prazsák Gergő (szerk.) (2012). *Szülőgyilkosság Magyarországon az ezredfordulón.*

Az ELTE Oresztész Műhely közzétételében. Budapest: Apeiron.

Az ember általában előbb látja egy film előzetesét, trailerjét, mint magát a filmet. Egy jó trailert csinálni valóságos művészet, hiszen úgy kell a teljes mű legizgalmasabb, legfontosabb jeleneteit összevágni, hogy kedvcsináló legyen, ugyanakkor ne áruljon el minden poént. A *socio.hu* 2012/4. számában Bíró Judit és Csepeli György által írt beharangozó² a trailer különlegesen jól sikerült esete: több potenciális olvasó is jelezte, hogy ő már alig várja, hogy kezébe vehesse a könyvet.

A recenzens azonban abban a furcsa helyzetben van, hogy előbb olvasta a könyvet, s utóbb a beharangozót. Így aztán rögtön azzal kell kezdenem, hogy számomra a tanulmánykötet csalódás volt, nem adott annyit, mint amennyit vártam tőle, és mint amennyit a trailerje ígért.

A kutatócsoport munkájának elméleti alapvetését Csepeli György és Bíró Judit bevezető tanulmányai képezik. A görög mitológia Kerényi Károly-féle feldolgozása, Jung és Szondi Lipót mélylélektani archetípusai, Heisenberg fizikája és Hamvas Béla gondolatai „feszítik ki” azt az elméleti teret, amelyben az *anyagyilkosságot*, mint emberi tettet elhelyezik. Bíró Judit egyenesen azt állítja, hogy: „*Kiindulópontom szerint az anyját vagy apját legyilkoló ember az európai kultúra terméke, aki több ezer éves motívumokat lel fel és másol le, amikor tette mellett dönt*” (55.). Valószínűleg nem illene bevallani, de engem, mint olvasót erről a legkevésbé sem győz meg. Egyrészt nem tudom elfogadni az európai kultúra egyetlen meghatározó forrásaként a görög mitológiát. Úgy vélem, a zsidó-keresztény kultúrkör útmutatásai legalább olyan mélyen (ha nem mélyebben) határozzák meg gondolkodásunkat, mint a görög mitológia történetei. A szülőgyilkosságról pedig a Biblia a mitológiáitól igencsak eltérő módon vélekedik. Ezt a problémát, bármilyen elegáns legyen is a mitológiára épülő magyarázat, nem oldja meg Bíró Judit.

A másik ok, ami miatt számomra a mitológiai-mélylélektani gondolatsor párhuzamba állítása E. történetével erőltetett marad, az, hogy ezeket a szülőgyilkosságokat sokkal inkább szimbolikusnak látom. Mindannyian, akár egyenként, akár egy generáció tagjaként „megöljük” szüleinket és általában az előttünk járó generációkat, hogy kiteljesíthessük magunkat, hogy kiharcoljuk helyünket a világban. Viszonylag kevesen tesszük azonban ezt a szó valóságos értelmében. Nem találok az okfejtésben azt a kulcspontot, amitől a bemutatott szülőgyilkosok átlépték a szimbolikus és a valóságos cselekvés közötti határt. Ebben persze lehet, hogy reménytelen pozitívizmusom játszik nagy szerepet, de – megvallom – engem még az is zavar, hogy a teóriának megfelelően legtöbbször *anyagyilkosságról* ír a szerző, miközben a megismert négy gyilkosság áldozataai között anya nincs, csak apák, nagyszülők és egy nevelőanya. Ezt természetesen Bíró Judit is leszögezi írásában, de annyira tetszetős

¹ MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet

² Bíró Judit és Csepeli György: A legemberibb bűn. *socio.hu* 2012/4. p. 52-57. Hozzáférhető: http://www.socio.hu/6pdf/14_biro_csepeli.pdf
[letöltve: 2013-01-17]

Oresztészt látni a tanyasi fiúban, vagy a többszörös visszaeső bűnelkövetőben a 21. század elején, hogy az ilyen „apróságokon” könnyedén átlép. Természetesen nem gondolom, hogy a mélylélektani, vagy az európai mitológiára támaszkodó elemzés ne lenne érdekes, fontos gondolatokkal gazdagító. Csupán számomra a két szint szervesülése nem történt meg.

Még egy megjegyzés Bíró Judit írásáról: nem tagadom, a felhasznált irodalomban a szellemóriások művei között megdöbbenve fedeztem fel Bácsfi Diána 2003-ban kiadott könyvét. Akkoriban még hungarista volt nevezett honleány, napjainkra az ezotéria szakértőjévé vált. El sem tudom képzelni, hogy milyen kihagyhatatlan mondanivalója volt Bácsfi könyvének, amitől a szerző Szondival, Foucault-val egy sorba helyezte munkáját.

A kötetben a bevezető tanulmányon kívül szereplő többi elemzés lényegesen empirikusabb, mondhatnám „földközelibb”, talán ezért is érzem úgy, hogy valódi közük van E. és a másik három személy élettörténetéhez, tettehez. Az írásokban megjelenik a szociológiai, a médiaelemzési, a pszichológiai, a pszichiátriai és persze a kriminológiai megközelítés is. Úgy tűnik, az elemzések alaposan körüljárják a választott témát.

Végigolvasva a könyvet, egyfajta hiányérzet azonban maradt bennem. A sokféle megközelítés közül egyet nagyon hiányolok: mégpedig a családtagok közötti erőszak („lánykori nevén” *családon belüli erőszak*) paradigmáját. Persze a recensens nem bújhat ki a bőréből, így talán nem okozok meglepetést azzal, hogy a kötetet azzal az előfeltevéssel vettem a kezembe, hogy benne a családon belüli erőszak legszélsőségesebb formájának sajátos elemzésével találkozom.

Hiszen a szülő, nagyszülő megölése evidensen családon belüli erőszak. De ha hátrébb lépünk egy lépéssel, a szülő megölését általában más szereposztásban megjelenő tartós bántalmazás előzi meg (például a későbbi gyilkost bántalmazza szülője és/vagy gyerekként végig kell néznie, amint szeretett családtagját bántalmazzák). Nem csupán a szakirodalom állítja ezt, de valójában a bemutatott esetek is bizonyítják. Mégis, a kötetnek mindössze két tanulmányában (Bacsák Dániel és BIRTHA Magdi írásai) fordul elő egyáltalán a *családon belüli erőszak* vagy a *gyerekbántalmazás* kifejezés. Egyedül Bacsák használt ilyen jellegű szakirodalmat, s ennek olyannyira örültem, hogy az egyoldalú, csupán kriminológiai megközelítésű irodalmak kiválasztását már fel sem rovom a szerzőnek.

A családon belüli erőszak irodalmának és általában szemléletének mellőzése aztán azt a helyzetet idézi elő, hogy míg a kötet elméleti bevezetőinek alkotói a szülőgyilkosokat mitológiai magasságokba emelik, addig a többi szerző a családtagok megölését az idegenek közötti indulatcselekmények közé „fokozza le”. Ezzel a szerzők mindkét csoportja kiveszi a cselekmény mögül az évek, évtizedek óta tartó fizikai, érzelmi terrort. Az ölést megelőző bántalmazás persze nem ad felmentést az elkövetőknek, de ha tettét megérteni igyekszünk, akkor ezt a szempontot – legalább a többi fontos szempont között – illene figyelembe venni.

A laikusok leggyakrabban feltett kérdése a tartós bántalmazást elszenvedőhöz az, hogy miért nem lépett ki a kapcsolatból. A bántalmazó kapcsolat dinamikájának értő ismerete nélkül az áldozat – a későbbi elkövető – magatartása irracionálisnak, a bántalmazó megölése pedig váratlanul, megalapozatlanul tűnik. Így jelenik ez meg a kötet azon szerzői szemében is, akik E. esetét elemezték több oldalról is. Kimondva-kimondatlanul magukévá teszik tehát azt a vélekedést, hogy E. kiléphetett volna a családból, hiszen nagykorúvá vált. A családon belüli erőszak paradigmájának ismeretében azonban a történet szinte végzetszerűen robog a tragikus végkifejlet felé.

Mindezek fényében határozottan értékesnek tartom például Birtha Magdi írását, aki a közösség szerepére irányítja rá figyelmünket. E., a később gyilkossá váló fiú fizikai bántalmazása, érzelmi zsarolása, korlátozása a közösség szeme előtt zajlott, lényegében mindenki tudott róla. Senki sem érezte azonban az évek során, hogy valamilyen módon be kellene avatkoznia. Vélhetőleg a szomszédok, sporttársak, ismerősök is tartottak az apa indulatától, de talán azért is, mert a gyerek ilyenfajta fegyelmezése sokak nevelési gyakorlatába belefér. A környezet sajnálta a fiút általában, de amikor kiderült, hogy ő ölte meg az apját és nevelőanyját, a tartós bántalmazás ténye kicsinyítődött, sokak számára feledésbe merült. Vajon a környezetben élők fejében az a tanulság csapódik le, hogy gyereket bántalmazni szabad, de annyira azért nem, hogy egyszer bosszút álljon? Vajon a végső nagy bűn tényleg semmissé teszi a hosszan tartó sok „kicsi” bűnt?

Érdekesnek és tanulságosnak találtam Petényi Sára írását is, aki azt elemezte, hogy a tanúk miképpen vélekednek E.-ről, illetve a kutatás mintájául szolgáló Foucault kötet³ „főhőséről” Pierre Rivière-ről. Örültem volna, ha a szerző arról is ejt szót, hogy E. narratívája hogyan építkezik a bírósági tárgyalás számára kedvező tanúvallomásaiból. Az önvallomásban és (nyilván gondolatban naponta a cellájában) lejátssza a tárgyalást, ön maga védelmére kölcsön véve a tanúk mondatait. Vajon vannak-e saját szavai is az eseményekre, vagy már kizárólag mások szemével tudja láttatni magát?

A *Szülőgyilkosságok Magyarországon az ezredfordulón* című, Prazsák Gergő által szerkesztett kötet leginkább egy olyan kollázshoz hasonlítható, melyhez az alkotó a legkülönbözőbb anyagokat használta fel. Avatott művész keze alatt a madártoll, a kő és a textil úgy őrzi meg sajátos minőségét, hogy az egész egy művé szervesül. Ha azonban ez az utolsó simítás hiányzik, a néző legfeljebb a sokféleséget, rosszabb esetben a rendezetlenséget érzékeli. A kötetet olvasva végig annak szurkoltam, hogy ez a minőségi változás megtörténjen. Számomra azonban ez az átlényegülés elmaradt.

³ Foucault, Michel (1999). közzétételében: *Én, Pierre Rivière, aki lemészároltam anyámat, húgomat és öcsémet. Egy XIX. századi szülőgyilkosság*. Budapest: Jászöveg.